

Ковальов Андрій Вікторович

Джеймс Фішкін про прикладний досвід деліберативної кейс із Китаю

УДК 321.7

DOI [https://doi.org/](https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-2-15-19)

10.24195/2414-9616-2018-2-15-19

Ковальов Андрій Вікторович
аспірант кафедри державного
управління
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

У статті досліджується прикладний кейс деліберативного полу у китайському місті Веньлін, який відбувся за методологією, розробленою американським ученим Джеймсом Фішкіним. Концепція деліберативної демократії видатного науковця та експерта як предмет наукового аналізу вирізняється полікомпонентністю та прикладною значущістю. Складність сучасної політичної дійсності вимагає широкого теоретико-методологічного інструментарію дослідження актуальних процесів. Дж. Фішкін пропонує унікальну методологію, покликану синхронізувати громадянські інтереси та максимально підвищити ефективність публічного діалогу, мінімізувавши соціальні конфлікти шляхом громадської деліберативної. Системне дослідження деліберативної демократії вимагає належних наукових засад, отже, вивчення аспекту прикладної реалізації концепції вирізняється значущістю.

Критичний аналіз прикладної імплементації деліберативних інструментів та технік є актуальним тому, що дає змогу розкрити зміст та ефективність публічних консультувань із метою глибинної демократизації державних органів та суспільства, їхньої взаємодії та комунікації. Мета дослідження полягає у розкритті особливостей конкретного деліберативного кейсу, виявленні сприятливих умов для його реалізації та позитивних наслідків від проведення. Під час наукового дослідження використовувалися структурно-функціональний та системний методи, а також соціокультурний підхід. У результаті дослідження були зроблені висновки про конструктивність деліберативних полів навіть за умов недемократичного політичного режиму. Було вивчено особливості деліберативного полу у місті Веньлін, які полягали у його науковості, легітимності та демократичності. Учасники деліберативної були обрані шляхом випадкової вибірки, добре проінформовані експертами, мали нагоду обговорити проблемні аспекти і подолати суперечності і зрештою продемонстрували виразну зміну власних позицій, що було підтверджено результатами первинного та вторинного опитування. Досвід деліберативної став успішним через соціально-історичну готовність населення до подібних дискусій, зумовлену традиційними для регіону бесідами «Кентан». Однак виявляються і певні недоліки досліджуваного деліберативного кейсу, а саме – відмежування учасників від формування порядку денного та можливість маніпулювання суспільною свідомістю.

Ключові слова: деліберативна демократія, представницька демократія, обговорення, вибірка, публічне рішення.

Вступ. Теорія демократії перебуває у перманентному пошуку шляхів удосконалення наукових концепцій із метою оновлення політичних практик. З'являються нові підходи та напрями, які намагаються подолати недоліки демократичного політичного режиму, невідповідності сучасним викликам, проблеми синхронізації з реальними потребами людей.

Концепція деліберативної теорії демократії Дж. Фішкіна є однією з таких теоретичних спроб. Прогалини представницької демократії, на думку науковця, нині настільки очевидні, що остання потребує негайної заміни актуальними демократичними моделями, зокрема, деліберативною, яка акцентує на прямій участі населення в обговоренні та прийнятті важливих публічних рішень. Практика публічних консультувань має стати нормою повсякденного життя громадськості, її звичкою та потребою. Учений розробляє деталізовану методологію деліберативної, а також систематизує досвід прикладних імплементацій дорадчої демократії у різних країнах світу.

Викликає цікавість той факт, що деліберативні процедури використовуються не лише у демократіях західного зразку, а й в інших країнах, зокрема у Китаї, що пояснюється відмінними історико-організацій-

ними підходами до політики у різних провінціях, особливостями політичних традицій регіонів держави.

Мета та завдання. Мета статті полягає у вивченні позитивного прикладного досвіду китайського міста Веньлін із розширення демократії на місцевому рівні шляхом використання методології публічних консультувань, розробленої Джеймсом Фішкіним. Ціль статті деталізується в результаті розв'язання таких завдань: дослідити історико-соціальні передумови, що сприяли конструктивному використанню деліберативної у місті Веньлін; виявити особливості імплементації деліберативної у аналізованому кейсі.

Методи дослідження. Методологічною основою цього дослідження стали системний та структурно-функціональний методи, які допомогли комплексно відтворити конкретний кейс деліберативної, а також соціокультурний підхід, завдяки якому вдалося виявити культурно-історичні передумови схильності міста Веньлін до публічних консультувань.

Результати. Дж. Фішкін неодноразово акцентує у власних теоретичних наробках на чотирьох важливих для утвердження деліберативної як стабільних соціально-політичних практик питаннях: 1) хто включений до процесу обговорення? 2) наскільки

вдумливим є процес обговорення? 3) які наслідки має обговорення? 4) за яких умов процес обговорення можна вважати таким, що відбувся?

Звертаючись до практичного досвіду Китаю, дослідник намагається дати відповіді на ці чотири запитання, враховуючи внутрішній контекст та, на перший погляд, неприродні вихідні дані.

На перший погляд, проект активного використання публічних консультувань видається малоімовірним у КНР, адже країна ще не здійснила успішного повномірного переходу до демократії, й очевидними постають ознаки авторитаризму. Деліберативні ж часто сприймаються виключно як атрибути найсучасніших форм демократії [1].

Ускладнює ситуацію вкрай нерівномірний економічний розвиток. Бідність та нерівність поєднуються з масовою внутрішньою міграцією. «Процес трансформації, подібний до індустріальної революції в Англії, що тривала понад півстоліття, відбувається дуже швидко й у величезних масштабах. У розпалі таких бурхливих змін можна також поставити під сумнів питання, чи є достатньо громадської довіри, аби дозволити дорадчу демократію. І без апарату підзвітності через партійну конкуренцію, а також лише з частково імплементаваними правами людини складно знайти пункти входу до деліберативних публічних консультувань» [2, с. 83].

Попри не дуже сприятливі вихідні умови, Дж. Фішкін, заручившись допомогою професора Баоган Хе, місцевого спеціаліста з питань демократії на локальному рівні, здійснив імплементацію деліберативних практик у місті Веньлін (провінція Чжецзян) із метою прийняття рішень стосовно розбудови інфраструктури. Місцеве керівництво мало біля 30 проектів, але коштів вистачило б лише на 10 з них. Постала потреба обирати серед якісно різних витрат між оздобленням доріг та автомагістралей, зведенням нової міської площі, очисними спорудами, парками, комплексним екологічним планом тощо.

Міська влада виявила неабиякий інтерес до публічних консультувань як методу демократичного відбору через своєрідну історичну зумовленість. Місце славилось тривалою традицією «Кентан», яка полягала у «сердечних» дискусійних зустрічах, під час яких громада мала нагоду висловити свої преференції. Однак такі збори були певною мірою обмеженими. Перша проблема приховувалася у самовисуненні, адже ті, хто були найбільше зацікавлені в обговорюваному питанні, були максимально представлені. Таким чином нівелювалася рівність представництва на цих зборах. По-друге, участь в обговоренні була неоднорідною, адже, насамперед, бралися до слова найбільш заможні, освічені та самовпевнені громадяни міста. Окрім цього, дискусія не мала чіткого плану та методики організації, відповідно, рішення не можна було кваліфі-

кувати як демократичне, таке, що максимально підходить усій місцевій громаді.

Політичні діячі проявили інтерес до деліберативної саме тому, що вона пропонувала способи подолання недоліків «Кентану». Публічні консультування пропонували роботу з репрезентативною вибіркою, а не консультації з самовизначеними бажаними. Вони давали змогу більш рівномірній участі, а не домінування більш успішних у соціальному аспекті суб'єктів. Окрім цього, деліберативна забезпечувала точними статистичними результатами до і після обговорення.

Локальний дорадчий комітет розробив інформаційні матеріали, де визначалися переваги та недоліки кожного з 30 проектів. Були обрані експерти, які фахово могли донести інформацію під час пленарних засідань. Також було розроблено анкету з традиційним набором запитань, що стосувалися ціннісних орієнтацій громадян, прикладної значущості проектів тощо. Фінальні анкети також враховували оцінку учасниками самого заходу. Серед місцевих вчителів було проведено тренінг із підготовки їх на модераторів таким чином, щоб під час обговорень у малих групах вони не вдавалися бодай до мінімального висловлення власної позиції. Місцем проведення деліберативної було вибрано місцевий вищий навчальний заклад, тривалість заходу мала бути 2 дні (вихідні). Усі фінансові витрати взяло на себе місцеве керівництво, усвідомлюючи необхідність заходу задля прийняття подальших політичних рішень.

Перед запрошенням учасників шляхом простої випадкової вибірки було обрано 275 осіб зі списків реєстру домогосподарств. Із цього загалу 268 мешканців пройшли попереднє анкетування, а 235 взяли участь у публічному консультуванні та заповнили фінальні анкети. І в демографічному аспекті, і в аспекті презентації протилежних думок обрані представники якісно репрезентували 120 000 зареєстрованих виборців. Ця інформація дає нам відповідь на перше питання: хто включений до процесу обговорення?

З приводу вдумливості процесу можна зазначити, що в результаті деліберативної було досягнуто чітких та узгоджених змін у думках учасників. У процесі дискусії представники громади значно збільшили свою підтримку проекту зі встановлення очисних споруд для стічних вод, а також зведення головного проспекту, який би об'єднав дві різні частини міста. Інтерес та підтримка інших доріг, навпаки, зменшились. Рейтинг центральної площі пішов униз, у той час як паркова рекреаційна зона та комплексний екологічний план отримали більше прихильників. 12 з 30 проектів на статистичному рівні продемонстрували значущі зміни у ставленні до них представників громади. Ще одним здобутком проведеного заходу стало те, що учасники стали більш поінформованими у проблематиці зустрічі.

Також почала формуватися структура інформації, яка керує зміною думок. У типовій для інших деліберативних полів манері була чимала кількість учасників, які, отримавши об'єктивну інформацію, змінили власну громадську позицію. Результати такого публічного опитування, безперечно, мають претензію на легітимність [3].

Попри репрезентативність результатів проведеного заходу Дж. Фішкін, як справжній науковець, ставить їх під сумнів і звертає увагу на ще два важливих аспекти. Чи не призводить сам процес обговорення до спотворень або через поляризацію групи, або через домінування якогось з учасників? Відповіддю на це запитання слугують використані механізми уникнення цих проблем. Для уникнення домінування більш освічених чи людей із більш привілейованим суспільним статусом хід бесіди спрямовувався від них, таким чином обмежувався їхній вплив на роздуми загалу. Питання ж поляризації полягало у тому, чи не стали члени групи з протилежними думками ще більш екстремально налаштованими щодо один одного після деліберативного полу, чи вдалося уникнути дії закону поляризації групи. Китайський кейс продемонстрував рух думок у протилежні сторони лише упродовж першої половини обговорення, під час другої учасники почали ідейно наближатися один до одного.

Одне із завдань деліберативної демократії полягає у збільшенні політичної свідомості громадян, адже спільний процес обговорення суспільно значущих питань зазвичай має сприяти розвитку внутрішньої публічності особистості. Індивід перестає мислити виключно власними інтересами, він виходить за ці межі і стає більш чутливим до загальних інтересів громади. Як показали результати конкретного кейсу, серед 30 проектів, зрештою, перевагу отримали ті, що мали значення для більшої аудиторії громадян.

Щодо практичних наслідків деліберативного полу у місті Веньлін, важливо зауважити, що замовники (міська влада) використали результати організованого опитування. І це дуже важливо, адже в іншому випадку взагалі нівелюється майже весь захід, окрім громадсько-просвітницького моменту. «Фактично місцеві чиновники виконали свої зобов'язання щодо реалізації громадської волі, яка була виражена в результатах. Хоча вони висловили здивування пріоритетами громадян, було побудовано дванадцять проектів, включаючи всі три очисних споруди, громадський парк для відпочинку та одну центральну автомагістраль, що об'єднала дві частини міста» [2, с. 84].

Цей проект був представлений у Пекіні на конференції, присвяченій реформуванню системи громадських слухань. Місцевого партійного очільника спитали про особливості процесу, а також поцікавилися, чому він вдався до наукових заходів, відмовившись від традиційного звернення до міс-

цевого народного конгресу. Чж. Цзян відповів, що у такий спосіб він не дізнався б реальної думки населення, а отримав би формальну відповідь. При цьому усі три критерії (науковість, демократичність, легальність), яким має відповідати політичне рішення у КНР, були дотримані. Деліберативна була науковою через обраний метод, демократичною, адже це був голос народу, легальною, тому що результати обговорення були передані місцевому народному конгресу, який затвердив їх [6].

Як показала практика, цей кейс породив дві суттєвих переваги консультування з громадськістю. По-перше, зросла легітимність публічних рішень. По-друге, поліпшився зв'язок між представниками еліти та механізмом формування публічної волі. Незважаючи на відсутність партійної конкуренції, це дало змогу зробити продуманий та репрезентативний громадський внесок. Г. Френч вдало підмітив, що після проведення деліберативного полу у місті Веньлін у країні виник соціальний контраст: залучення громади до процесу обговорення важливих публічних рішень сприяло підвищенню легітимності місцевої влади, в той час як у сусідніх містах почалися заворушення через громадські невдоволення реальним станом речей [4].

Чому цей деліберативний експеримент став можливим у Китаї? Дж. Фішкін знаходить принаймні три аргументи. З одного боку, допомогла специфіка місцевого самоврядування у Китаї, що наділена вагомою автономією. Існує великий простір для експериментів щодо процесу прийняття публічних рішень як на рівні села, так і на рівні міста. З іншого боку, попри значні відмінності на рівні місцевої політичної культури, традиція «Кентан», згадувана нами на початку дослідження, стала своєрідним соціально-історичним фундаментом для подальших більш науково виважених публічних консультацій. Серед локальних мешканців цей процес у міжособистісних бесідах часто визначався як «наукове обговорення від серця до серця». Окрім цього, проект сам по собі не становив жодної загрози для однопартійної системи, адже був пов'язаний із проблемами розвитку інфраструктури, а не, приміром, виборів. Попри це обмеження, деліберативний процес сприяв зміцненню легітимності місцевої влади, адже громадянам дали змогу не лише висловити власну позицію, а й отримати прийняті рішення, розроблені громадою. В результаті динамічного розвитку економіки країни громадяни отримують владу споживача. І з часом для них стане абсолютно природним прагнути певного впливу на публічні рішення.

Цілком закономірним у логіці нашого дослідження постає питання, чи цей деліберативний кейс із Китаю допоміг лише при вирішенні конкретної проблеми місцевого управління без виразної контрибуції до загального процесу демократизації? Безперечно, через обмежену кількість кейсів

важко робити якісь науково обґрунтовані висновки. Однак результати цього деліберативного процесу справили враження на політиків, змусивши їх прийняти рішення, розроблене громадою. У наступні роки було ініційовано розширення застосування деліберативної та відбулися неодноразові повторення. Місцева громада була залучена також і до планування місцевого бюджету. І це була перша науково обґрунтована участь населення у бюджетуванні.

Позитивний досвід китайського міста щодо використання деліберативних полів дає обнадійливі прогнози щодо майбутнього цього демократичного інструменту. Досліджуваний приклад деліберативної практики був репрезентативним, мав належне інформаційне забезпечення, а також оминув спотворення завдяки ізоляції поляризації та нерівності. Результати були імplementовані, тож, можна говорити про ефективність процедури публічного консультування. І все це було реалізовано у країні з однопартійною системою.

«Звичайно, аргумент на користь практичної деліберативної демократії не може покладатись на один успішний випадок. Тим не менш, він доводить, чого можна досягти у складних умовах» [2, с. 85].

Досліджуваний нами кейс був взятий за основу удосконалення внутрішньої комунікації конгломератом компаній «Longbiao Group», який переважно займається виробництвом алюмінієвої продукції, освітою, нерухомістю, інвестиціями та торгівлею. Група нараховує 26 виробничих ліній алюмінієвих котушок із покриттям, що мають річну потужність 120 000 т.

Конгломерат «Longbiao Group» прагнув збалансувати інтереси старшого керівництва та пересічних працівників фірми. Деліберативні опитування сприяли поширенню обміну інформацією на підприємстві, надаючи керівникам знання про переваги працівників щодо конкретних аспектів (понаднормової праці, уніформи тощо), що сприяло покращенню управління підприємством та посиленню розуміння працівниками стратегії та політики підприємства. Ці розмови сприяли інноваціям у системах управління «Longbiao Group», допомагаючи виявляти проблеми в існуючих процесах управління та надаючи знання, необхідні для розробки нової політики управління. Досвід конгломерату став свідченням того, що виробничі процеси краще розуміти, як форму спільного управління, а не пряму форму промислової демократії.

Ці обговорення повномірно використовували методологію деліберативних полів і включали різні інструменти, зокрема, опитування (попереднє та фінальне), надання інформації, дискусії з експертами, обговорення в межах малих груп та пленарне обговорення [5].

Практика цих деліберативних полів мала низку позитивних наслідків для конгломерату:

- виховання деліберативних громадян;
- підготовка місцевої деліберативної демократії;
- сприяння обміну інформацією на підприємстві;
- поліпшення внутрішніх відносин;
- сприяння інноваціям у управлінні підприємством.

Як зрозуміло із цього прикладу, один позитивний кейс деліберативної практики навіть у державі з авторитарними рисами управління може стати імпульсом для популяризації практики обговорення публічних рішень не тільки в сфері урядування, а й на рівні виробництва, а згодом – освіти, медицини тощо.

Безперечно, методологія деліберативних полів сприяє демократизації державних інститутів та суспільства, позитивно впливає на досвід їхньої комунікації, поступово перетворюючи на рівноправних партнерів. Тим не менш, на нашу думку, цей підхід не позбавлений недоліків, і кейс міста Веньлін є їхнім підтвердженням. Ми виявили дві ключових проблеми у процесі дослідження деліберативного процесу у китайському місті. По-перше, населення загалом і обрані від нього представники зокрема не брали участі у формуванні порядку денного, вони не визначали перелік проектів, які мають обговорюватися, а лише дискутували з приводу варіантів, запропонованих місцевою владою. Таким чином, вони не мали повного охоплення можливих варіантів і були обмежені запропонованими згори проектами. Імовірно, якби населення спитали, що треба першочергово удосконалити в інфраструктурі міста, лідерами переважності громади могли виявитися зовсім інші альтернативи. Але такої можливості не було надано. По-друге, інформація про об'єкти інфраструктури формувалася експертами, обраними місцевою владою, і логіка її подачі могла містити аспекти маніпуляцій зі свідомістю громадян, перевірити достовірність даних у людей не було змоги, отже, можна говорити про імовірність свідомого викривлення суспільної думки. Звісно, ці два зауваження не ставлять під сумнів науковість та дієвість методології, розробленої Дж. Фішкінім. Однак вони демонструють потребу її подальшого рафінування.

Висновки. У процесі дослідження було проаналізовано практичний кейс деліберативної практики у китайському місті Веньлін, присвячений консультуванню місцевої влади з громадою щодо проектів покращення інфраструктури. Критичний аналіз прикладу довів ефективність публічних консультувань із метою демократизації на місцевому рівні як владних організацій, так і населення, продемонстрував підвищення рівня соціально-політичної культури та свідомості громади. Особливості деліберативного методу у місті Веньлін полягали

в його науковості, легітимності та демократичності. Учасники деліберативної були обрані шляхом рандомної вибірки, добре проінформовані експертами, мали нагоду обговорити проблемні аспекти і подолати суперечності і зрештою продемонстрували виразну зміну власних позицій, що було підтверджено результатами первинного та вторинного опитування. Досвід деліберативної став успішним через соціально-історичну готовність населення до подібних дискусій, зумовлену традиційними бесідами «Кентан», що з давніх часів практикувалися громадою для винайдення оптимального рішення щодо спільного блага. Результати деліберативної були повномірно прийняті та реалізовані місцевою владою і вплинули на подальше поширення практики деліберативної у провінції і не лише для вирішення публічних проблем соціального кшталту. Аналізований кейс свідчить про те, що деліберативні поли можуть бути результативними не лише за сприятливих демократичних умов, але й у країнах з іншим політичним ладом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Dahl R. Democracy and its Critics. Yale University Press, 1989. 397 p. [Демократія та її критики].
2. Fishkin J. When the People Speak, Deliberative Democracy and Public Consultation. Oxford University Press, 2009. 183 p. [Коли говорить народ, деліберативна демократія та публічні консультавання].

3. Fishkin J., He B., Luskin R., Siu A. Deliberative Democracy in an Unlikely Place: Deliberative Polling in China. URL: <https://doi.org/10.1017/S0007123409990330> [Деліберативна демократія у несприятливому місці: деліберативне опитування в Китаї]
4. French H. China's New Frontiers: Test of Democracy and Dissent. The New York Times. 2005. P. 19 [Нові кордони Китаю: випробування демократії та невдоволення].
5. He B. The Longbiao Group's Deliberative Conversations. URL: <https://participedia.net/de/node/4900> [Деліберативні розмови Групи Лонгбьяо].
6. McCormick J. It's Their Call. URL: <http://cdd.stanford.edu/mm/2006/stanfordmag-call.pdf> [Це їхній заклик].

REFERENCES:

1. Dahl R. Democracy and its Critics. Yale University Press. 1989.
2. Fishkin J. When the People Speak, Deliberative Democracy and Public Consultation. Oxford University Press. 2009.
3. Fishkin J., He B., Luskin R., Siu A. (2006). Deliberative Democracy in an Unlikely Place: Deliberative Polling in China. URL: <https://doi.org/10.1017/S0007123409990330>.
4. French H. China's New Frontiers: Test of Democracy and Dissent. The New York Times. 2005.
5. McCormick J. (2006). It's Their Call. URL: <http://cdd.stanford.edu/mm/2006/stanfordmag-call.pdf>.

James Fishkin on Applied Experience of Deliberation: a Case from China

Kovalov Andrii Viktorovich

Postgraduate Student at the Department of Public Administration of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the study of deliberative poll case in the Chinese Wenling city, which took place according to the methodology developed by the American scientist James Fishkin. The concept of deliberative democracy by an outstanding scientist and expert as a subject of scientific analysis is characterized by multicomponent and applied significance. The complexity of modern political reality requires broad theoretical and methodological tools for studying relevant processes. J. Fishkin offers a unique methodology, designed to synchronize civil interests and maximize the effectiveness of public dialogue, minimizing social conflicts through public deliberation. A systemic study of deliberative democracy requires proper scientific basis, therefore, the study of the aspect of applied realization of the concept is significant. A critical analysis of the applied implementation of deliberative tools and techniques is relevant because it allows us to reveal the content and effectiveness of public consultation with a view to deepening the democratization of state bodies and society, their interaction and communication. The purpose of the study is to reveal the features of a particular deliberative case, identify the favorable conditions for its realization and the positive consequences of conducting. In the course of scientific research structural-functional and systematic methods, as well as socio-cultural approach were used.

As a result of the study, conclusions about the constructiveness of deliberative polls were made, even under the conditions of a non-democratic political regime. The features of deliberative poll in Wenling city, which consisted of its scientific, legitimate, and democratic nature, were studied. The participants in the deliberation were selected through the random sampling, well informed by the experts, had the opportunity to discuss the problematic aspects and overcome the contradictions and eventually demonstrated a distinct change in their positions, which was confirmed by the results of the primary and secondary polls. The experience of deliberation has been successful because of the socio-historical readiness of the population for such discussions, due to the traditional Kentan conversations in the region. However, certain deficiencies of the investigated deliberative case are revealed, namely, the delimitation of participants from the formation of the agenda and the possibility of public consciousness manipulating.

Key words: deliberative democracy, representative democracy, discussion, sample, public decision.